

Ινστιτούτο Εργασίας Γ.Σ.Ε.Ε.

► Ειδικό Δελτίο Οικονομικών Εξελίξεων**Προοπτικές και προβλέψεις για την ελληνική οικονομία και εναλλακτικά σενάρια πολιτικής***

Αν και η πανδημία Covid-19 επηρεάζει με τον ίδιο δραματικό τρόπο άτομα, νοικοκυριά και κοινωνίες, οι πολιτικές αντιμετώπισής της σε κάθε χώρα διαφέρουν σημαντικά. Το κόστος σε ανθρώπινες ζωές και οι καταστροφικές συνέπειες της πανδημίας ξεπερνούν αυτές της ισπανικής γρίπης την περίοδο 1918-1919. Ο αυξημένος αριθμός των θανάτων στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες –ακόμα και μετά την πρόσκαιρη ανάσχεση της έντασης της πανδημίας– θα έχει μακροχρόνιες επιπτώσεις στις ζωές των ατόμων εξαιτίας της εφαρμογής αυστηρών εθνικών lockdown, τα οποία, μεταξύ άλλων, δυσχεραίνουν την πραγματοποίηση ταξιδιών σε διεθνές επίπεδο και αναστέλλουν τη λειτουργία πολλών επιχειρήσεων. Η εφαρμογή των εν λόγω μέτρων θα συνεχιστεί σε πιο εστιασμένη μορφή κατά τη διάρκεια του χειμώνα, καθώς η μετάδοση του ιού συνεχίζεται σταθερά. Η λειτουργία των εθνικών συστημάτων υγείας έχει φτάσει στα όριά της. Οι κυβερνήσεις εστιάζουν, μεταξύ άλλων, σε μέτρα καραντίνας, κοινωνικής αποστασιοποίησης, ενώ γίνονται εντατικές οι προσπάθειες ανακάλυψης θεραπείας και εμβολίου κατά του ιού.

Στην τελευταία έκθεσή του, ο ΟΟΣΑ σημειώνει ότι το ΑΕΠ των οικονομιών του G20 μειώθηκε κατά 4,5% το β' τρίμηνο του 2020, αποτέλεσμα πολύ χειρότερο από το αντίστοιχο της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης του 2007-2009. Παράλληλα, το ΔΝΤ εκτιμά ότι η παγκόσμια ύφεση το 2020 θα είναι της τάξης του -4,4%. Οι περισσότερες κυβερνήσεις προσπαθούν να περιορίσουν τις καταστροφικές επιπτώσεις της κρίσης στα εισοδήματα, στην απασχόληση και στην κοινωνία. Σε αρκετές χώρες το ποσοστό ανεργίας έχει αυξηθεί δραματικά, ενώ πολλές από τις χαμένες θέσεις εργασίας δεν θα αναπληρωθούν. Οι εργαζόμενοι που βρίσκονται σε αναστολή εργασίας ή αυτοί που δουλεύουν σε

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2020

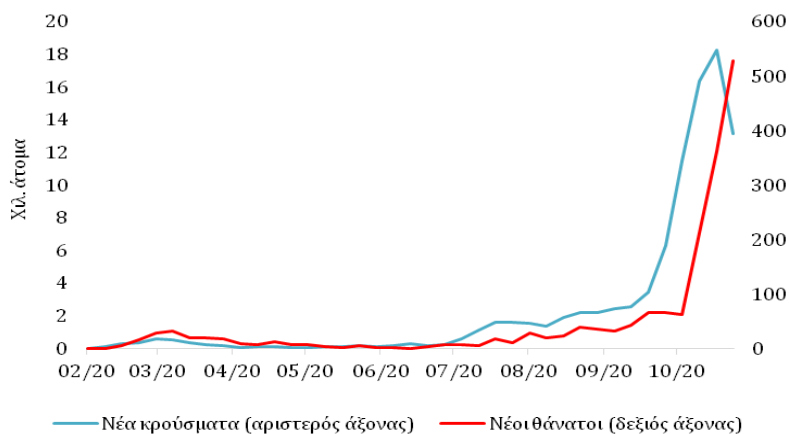
Δ-08

*Το παρόν Ειδικό Δελτίο αποτελεί προϊόν συνεργασίας του INE ΓΣΕΕ και του Levy Economics Institute of Bard College. Εκδίδεται παράλληλα στην ελληνική και στην αγγλική γλώσσα. Η συγγραφική ομάδα αποτελείται από τους Δημήτρη Παπαδημητρίου, Χρήστο Πιέτρο, Νίκο Ροδουσάκη και Gennaro Zezza.

καθεστώς τηλεργασίας είναι αντιμέτωποι με το ενδεχόμενο μείωσης των μισθών και των ωρών απασχόλησής τους. Οι κλάδοι που επηρεάστηκαν έντονα από την πανδημική κρίση είναι η μεταποίηση, οι υπηρεσίες, ο κλάδος των τεχνών, οι δραστηριότητες που σχετίζονται με ταξίδια και οι χρηματοοικονομικές υπηρεσίες. Μάλιστα, πολλοί αναλυτές εκφράζουν τον φόβο ότι πριν από το τέλος της κρίσης θα υπάρξουν επιπλέον απώλειες θέσεων εργασίας λόγω της διαρκούς μείωσης της ζήτησης και του επικείμενου τερματισμού της χαλαρής δημοσιονομικής και νομισματικής πολιτικής. Τέλος, το οικονομικό κόστος της κρίσης σχετίζεται και με την αύξηση του ιδιωτικού χρέους, γεγονός που αναμένεται να έχει σοβαρές επιπτώσεις στη χρηματοοικονομική σταθερότητα του ιδιωτικού τομέα.

Όσον αφορά την Ελλάδα, όπως έχουμε ήδη αναφέρει σε προηγούμενη ανάλυσή μας (INE ΓΣΕΕ, 2020α· Papadimitriou et al., 2020) η πανδημία έβαλε τέλος στην εύθραυστη ανάκαμψη της οικονομίας της, με το πραγματικό ΑΕΠ να εκτιμάται ότι θα μειωθεί κατά 10,4% το 2020. Σε εκείνη την ανάλυση εκφράστηκε η προσδοκία ότι κάποιο δημοσιονομικό πρόγραμμα χρηματοδοτούμενο από τους πόρους της κυβέρνησης και από το Ευρωπαϊκό Διαρθρωτικό Ταμείο θα έμπαινε σε εφαρμογή προκειμένου να περιοριστούν οι επιπτώσεις της πανδημίας στην οικονομία. Έως σήμερα, όμως, δεν έχει υπάρξει κάποια ένδειξη σχετικά με την εφαρμογή ενός τέτοιου προγράμματος. Πρέπει ωστόσο να σημειώσουμε ότι η κατάσταση θα ήταν χειρότερη αν δεν είχαν γίνει έστω ορισμένες κυβερνητικές παρεμβάσεις.

Μετά το καλοκαίρι η νέα έξαρση της πανδημίας Covid-19 και ο υψηλότερος μέσος αριθμός θανάτων τον Οκτώβριο έναντι του πρώτου κύματος τον Μάρτιο (βλ. Διάγραμμα 1), οδήγησε την κυβέρνηση να λάβει επιπλέον μέτρα περιορισμού της οικονομικής και κοινωνικής δραστηριότητας. Πλέον η κυβέρνηση θα πρέπει να εστιάσει περισσότερο την προσοχή της στο δοκιμαζόμενο εθνικό σύστημα υγείας και στα προβλήματα που ανακύπτουν από τη ραγδαία αύξηση των λοιμώξεων και των εισαγωγών στα νοσοκομεία από τον Οκτώβριο και μετά.

Διάγραμμα 1: Ελλάδα: Νέα κρούσματα και θάνατοι λόγω Covid-19

Πηγή: Wikipedia

Λόγω των επιπτώσεων του δεύτερου πανδημικού κύματος στην Ελλάδα και στις άλλες τις ευρωπαϊκές χώρες, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2020) αναθεώρησε προς τα κάτω τις προβλέψεις της για το 2021, ενώ η προοπτική ανάκαμψης εντός του 2020 θεωρείται πλέον αδύνατη.

Επιπτώσεις της πανδημίας στην ελληνική οικονομία

Τα στοιχεία του α' εξαμήνου του 2020 επιβεβαίωσαν την πρόβλεψή μας για ύφεση της οικονομίας, με το πραγματικό ΑΕΠ να συρρικνώνεται κατά 15,2% το β' τρίμηνο του 2020, μετά την πτώση κατά 0,5% του α' τριμήνου. Κατά τη διάρκεια της συγγραφής του κειμένου δεν υπήρχαν διαθέσιμα στοιχεία για το γ' τρίμηνο αναφορικά με το ΑΕΠ και τις συνιστώσες του. Ωστόσο, τον Ιούλιο και τον Αύγουστο τα έσοδα από τον τουρισμό σημείωσαν πτώση της τάξης των 58 δις. ευρώ (-75%) σε σχέση με τους αντίστοιχους μήνες του 2019, ενώ το ίδιο διάστημα οι εξαγωγές προϊόντων σημείωσαν πτώση κατά 13%. Η πτώση των τουριστικών εισπράξεων συνεχίστηκε και τον Σεπτέμβριο. Σύμφωνα με την Τράπεζα της Ελλάδος, μεταξύ Ιανουαρίου και Σεπτεμβρίου του 2020, οι ταξιδιωτικές εισπράξεις ανήλθαν σε 3,5 δις. ευρώ έναντι 16,1 δις. ευρώ το ίδιο διάστημα πέρυσι (πτώση 78,2%), ενώ οι αφίξεις τουριστών από το εξωτερικό μειώθηκαν κατά 6,2 εκατ. άτομα.

Τον Αύγουστο του 2020 ο Δείκτης Βιομηχανικής Παραγωγής μειώθηκε κατά 3% σε σχέση με τον ίδιο μήνα του προηγούμενου έτους, ενώ τον Ιούλιο ο δείκτης όγκου στο λιανικό εμπόριο ήταν επίσης μειωμένος κατά 2,7%. Αν και στο τέλος του β' τριμήνου η πανδημία φάνηκε να βρίσκεται σε ύφεση και τα μέτρα περιορισμού της μετάδοσης άρτηκαν, δεν παρατηρήθηκε κάποια ουσιαστική ανάκαμψη της εμπορικής δραστηριότητας και της ζήτησης.

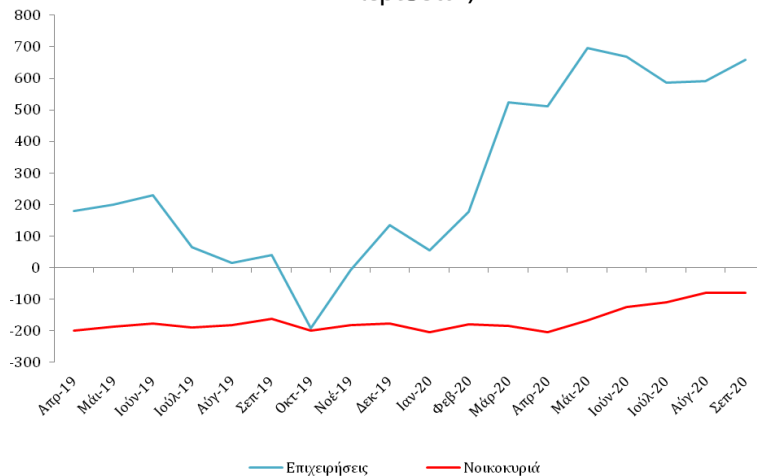
Το α' εξάμηνο του 2020 η Ακαθάριστη Προστιθεμένη Αξία (ΑΠΑ) μειώθηκε σημαντικά στην πλειονότητα των κλάδων παραγωγής. Συγκεκριμένα, η ΑΠΑ στον κλάδο της εστίασης, της παροχής καταλύματος και του εμπορίου μειώθηκε κατά 19,5%, με τη μείωση αυτή να είναι υψηλότερη από τον μέσο όρο στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ). Ομοίως υψηλότερη του μέσου όρου της ΕΕ ήταν η πτώση της ΑΠΑ στον κλάδο των τεχνών και της ψυχαγωγίας (-22,3%), στις επαγγελματικές, επιστημονικές, τεχνικές και διοικητικές δραστηριότητες (-12,7%), στις χρηματοοικονομικές δραστηριότητες (-8,3%) και στη γεωργική παραγωγή (-6,8%). Ο κλάδος της διαχείρισης ακίνητης περιουσίας, το μέγεθος του οποίου είναι διπλάσιο του μέσου όρου στην ΕΕ, σημείωσε οριακή πτώση κατά 0,7%.

Σημαντική εξαίρεση στη γενικότερη μείωση της ΑΠΑ παρατηρείται στους κλάδους των κατασκευών και της δημόσιας διοίκησης. Οι συγκεκριμένοι κλάδοι κατέχουν μεγάλο μερίδιο στην εγχώρια παραγωγή, τόσο στην Ελλάδα όσο και στην ΕΕ. Ο κατασκευαστικός κλάδος στην Ελλάδα σημείωσε αύξηση 20,6%, εντείνοντας τη δυναμική αύξησης που αναπτύχθηκε τα δύο τελευταία έτη, ενώ στον κλάδο της δημόσιας διοίκησης η παραγωγή αυξήθηκε κατά 1,2% κυρίως λόγω της υψηλής ζήτησης για υγειονομικές υπηρεσίες.

Το γ' τρίμηνο του 2020 ο κύκλος εργασιών στο σύνολο της οικονομίας μειώθηκε κατά 15,8% σε σχέση με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2019. Ειδικότερα, στους κλάδους των χρηματοοικονομικών δραστηριοτήτων και της εστίασης και παροχής καταλύματος η πτώση ήταν της τάξης του 47,2% και 50,4%, αντίστοιχα. Στη μεταποίηση, ο κύκλος εργασιών μειώθηκε κατά περίπου 13%, ενώ στις μεταφορές η αντίστοιχη μείωση ήταν ίση με 31,3%. Αντιθέτως, ο κύκλος εργασιών στη δημόσια διοίκηση αυξήθηκε κατά 10,6%.

Εστιάζοντας στις επιχειρήσεις, ο συνολικός αριθμός εκείνων των οποίων η λειτουργία αναστάλη τον Μάρτιο ανήλθε στις 205.980. Πέρα από τις επιχειρήσεις των κλάδων της εστίασης και της παροχής καταλύματος, ο κύκλος εργασιών των οποίων μειώθηκε κατά 31% και 61% αντίστοιχα, ιδιαίτερα σοβαρή ήταν η επίπτωση της κρίσης στον κλάδο των τεχνών και της ψυχαγωγίας. Η μείωση του κύκλου εργασιών των επιχειρήσεων που βρέθηκαν σε αναστολή δραστηριότητας ήταν της τάξης του 45,1%, ενώ συγκεκριμένα στον κλάδο της παραγωγής ταινιών, βίντεο και τηλεοπτικών προγραμμάτων η αντίστοιχη πτώση ήταν ίση με 61,6%.

Διάγραμμα 2: Ελλάδα: Καθαρά νέα δάνεια προς επιχειρήσεις και νοικοκυριά από τον εγχώριο τραπεζικό τομέα (σε εκατ. ευρώ, κυλιόμενοι μέσοι όροι τεσσάρων περιόδων)

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος (επεξεργασία: συγγραφική ομάδα)

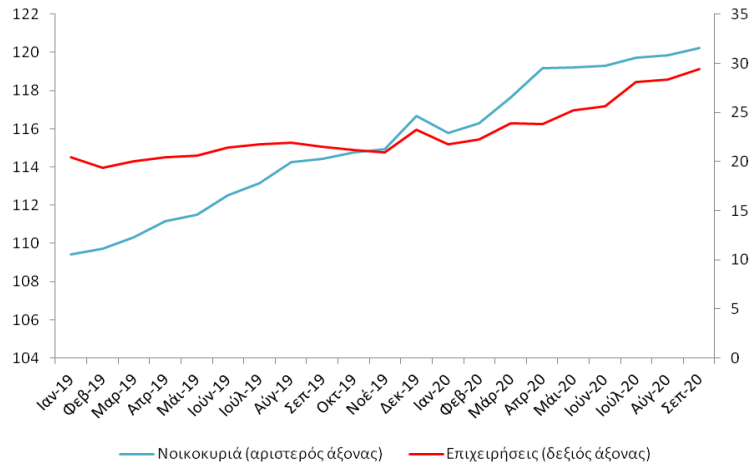
Σχετικά με τις επιπτώσεις στη χρηματοοικονομική πλευρά της οικονομίας, η απομόχλευση των νοικοκυριών συνεχίστηκε σταθερά κατά τους πρώτους εννέα μήνες του 2020. Κατά μέσο όρο, τα καθαρά νέα δάνεια προς τα νοικοκυριά μειώθηκαν κατά 165 εκατ. ευρώ ανά μήνα (βλ. Διάγραμμα 2). Όμως, από τον Απρίλιο κι ύστερα η μείωση αυτή είναι περιορισμένη λόγω των μειωμένων εισοδηματικών ροών. Το τελευταίο στοιχείο αντανακλάται και στην αύξηση των καθυστερήσεων στην αποπληρωμή των δανείων. Σύμφωνα με τα τελευταία στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, τον Μάρτιο και τον Ιούνιο οι καθυστερήσεις πληρωμών αυξήθηκαν περισσότερο από 200 εκατ. ευρώ.

Το ίδιο ισχύει και για τις καθυστερήσεις πληρωμών των επιχειρήσεων, οι οποίες αυξήθηκαν κατά 565 εκατ. ευρώ τον Μάρτιο, 663 εκατ. ευρώ τον Ιούνιο και 797 εκατ. ευρώ τον Ιούλιο. Ωστόσο, από τον Μάρτιο έως σήμερα τα νέα δάνεια προς τις επιχειρήσεις έχουν αυξηθεί σημαντικά. Δεδομένης της μείωσης των επενδύσεων, τα νέα δάνεια χρησιμοποιούνται για να τονώσουν τη ρευστότητα των επιχειρήσεων, λόγω του υψηλότερου βαθμού αβεβαιότητας.

Αυτό αντανακλάται επίσης στην εξέλιξη των καταθέσεων των επιχειρήσεων, οι οποίες πριν από το ξέσπασμα της πανδημικής κρίσης παρουσίαζαν ήπια αύξηση (βλ. Διάγραμμα 3). Μετά τον Μάρτιο ο ρυθμός αύξησής τους ενισχύθηκε σημαντικά. Μεταξύ Φεβρουαρίου 2019 και Φεβρουαρίου 2020 οι καταθέσεις αυξάνονταν με ρυθμό 0,8%, ενώ μετά τον Μάρτιο ο ρυθμός αύξησης είναι ίσος με 4,1%. Αντιθέτως, ο ρυθμός αύξησης των καταθέσεων των νοικοκυριών μειώθηκε οριακά μετά το πρώτο lockdown. Ο αντίστοιχος ρυθμός μεταβολής μειώθηκε από 0,52% σε 0,36%. Τα νοικοκυριά στηρίζουν περισσότερο στις καταθέσεις τους τη χρηματοδότηση της

κατανάλωσης και την αποπληρωμή του χρέους τους.

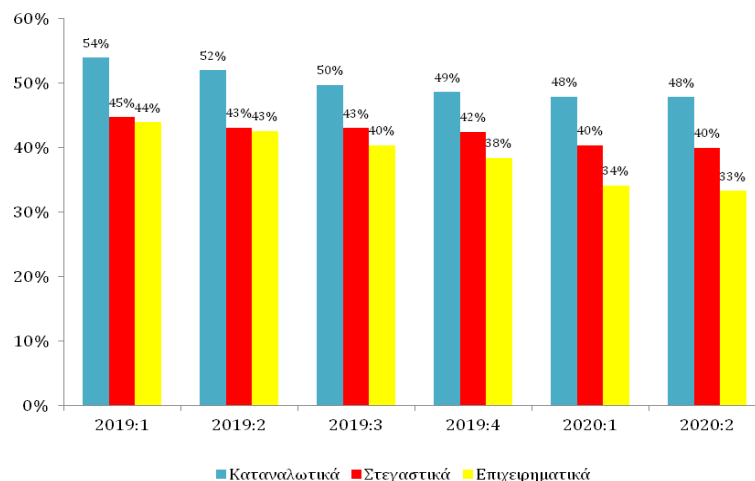
Διάγραμμα 3: Ελλάδα: Εγχώριες καταθέσεις νοικοκυριών και μη χρηματοοικονομικών επιχειρήσεων (σε δισ. ευρώ)

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος

Με βάση τα παραπάνω, η επίπτωση της πανδημικής κρίσης στην οικονομία μπορεί να οδηγήσει σε αποσταθεροποίηση του χρηματοοικονομικού τομέα. Η τρέχουσα χρηματοοικονομική κατάσταση τόσο των νοικοκυριών όσο και των επιχειρήσεων είναι εύθραυστη, λόγω μείωσης των εισοδηματικών ροών και έλλειψης ρευστότητας. Η σταθερή τάση μείωσης των Μη Εξυπηρετούμενων Δανείων (ΜΕΔ) διακόπηκε το β' τρίμηνο του 2020 (βλ. Διάγραμμα 4). Αυτό ισχύει πρωτίστως για τα καταναλωτικά και τα στεγαστικά δάνεια, ενώ η μείωση των μη εξυπηρετούμενων επιχειρηματικών δανείων ήταν οριακή. Η έλλειψη ρευστότητας του ιδιωτικού τομέα αναμένεται να γίνει εντονότερη λόγω της υψηλής πιθανότητας να υπάρξουν διαδοχικά lockdown μέχρι την άνοιξη του 2021.

Διάγραμμα 4: Ελλάδα: Ποσοστό μη εξυπηρετούμενων δανείων ανά τύπο δανείου

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος (επεξεργασία: συγγραφική ομάδα)

Οι συνέπειες της υψηλότερης χρηματοοικονομικής αστάθειας θα είναι άνισες, αφού μεγάλο μέρος του πληθυσμού βρίσκεται ήδη σε οικονομική δυσχέρεια. Κατά τη διάρκεια συγγραφής του κειμένου, ήταν προγραμματισμένοι 1.517 πλειστηριασμοί μέχρι το τέλος του έτους.¹ Η κατάσταση αυτή ώθησε τις αρχές να ανακοινώσουν την αναστολή όλων εκτελεστικών μέτρων και των πλειστηριασμών στη διάρκεια του lockdown, ενώ προβλέπεται ότι θα υπάρξει περαιτέρω αναβολή τους. Ακόμα και αν αυτή η χρονική καθυστέρηση ανακουφίζει όσους βρίσκονται σε δεινή οικονομική θέση, το ζήτημα του ιδιωτικού χρέους παραμένει ένα από τα πιο ακανθώδη προβλήματα της ελληνικής οικονομίας. Ο όγκος των ληξιπρόθεσμων οφειλών αγγίζει τα 234 δισ. ευρώ, εκ των οποίων τα 106 δισ. ευρώ αφορούν οφειλές προς τον δημόσιο τομέα, τα 92 δισ. ευρώ προς τράπεζες και ιδρύματα διαχείρισης ιδιωτικού χρέους και τα 36 δισ. ευρώ προς τα ασφαλιστικά ταμεία.

Η επιδείνωση της κατάστασης των νοικοκυριών σε ένα ήδη εύθραυστο χρηματοοικονομικό περιβάλλον και η έλλειψη ρευστότητας των επιχειρήσεων εκτιμάται ότι θα επηρεάσει αρνητικά τους ισολογισμούς του τραπεζικού τομέα. Ήδη μία από τις τέσσερις συστημικές τράπεζες, η Τράπεζα Πειραιώς, βρίσκεται σε χρηματοοικονομική δυσχέρεια. Το γ' τρίμηνο τα κέρδη της κατέγραψαν σημαντική μείωση σε σχέση με τα κέρδη του β' τριμήνου λόγω ζημιών από την απομείωση δανείων και την περιστολή των εσόδων από συναλλαγές. Συγκεκριμένα, η Τράπεζα Πειραιώς, η οποία ανήκει κατά 26,2% στο ελληνικό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (ΤΧΣ), το γ' τρίμηνο κατέγραψε μείωση των καθαρών κερδών της κατά 3 εκατ. ευρώ, έναντι καθαρών κερδών ύψους 85 εκατ. ευρώ το β' τρίμηνο. Σύμφωνα, με την Τράπεζα Πειραιώς οι ζημιές από την απομείωση δανείων αυξήθηκαν κατά 10% σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο, φτάνοντας τα 175 εκατ. ευρώ το γ' τρίμηνο από 160 εκατ. ευρώ το β' τρίμηνο. Η πιθανότητα να οδηγηθεί η τράπεζα σε εθνικοποίηση είναι υψηλή, μέσω αύξησης του μεριδίου του ΤΧΣ από 26,2% σε 61,3%. Η πιθανή εθνικοποίησή της ωστόσο θα είναι πρόσκαιρη, καθώς η διαδικασία αύξησης του κεφαλαίου αναμένεται να προχωρήσει άμεσα ώστε να ενισχυθεί η συμμετοχή των ιδιωτών επενδυτών, παράλληλα με μεταφορά μέρους των δανείων στη «bad bank» που σχεδιάζει η Τράπεζα της Ελλάδος.

Με βάση τα παραπάνω, για να μειωθεί η πιθανότητα μιας κρίσης ρευστότητας και για να βελτιωθεί η χρηματοοικονομική κατάσταση του ιδιωτικού τομέα, θα πρέπει να υπάρξουν κατάλληλες δημοσιονομικές παρεμβάσεις. Ένα μεγάλο μέρος των υφιστάμενων

¹ <https://www.eauction.gr/Home/HlektronikoiPleistiriasmoi?conductFrom=11/11/2020&conductTo=30/11/2020&sortAsc=true&sortId=1&page=1>

δημοσιονομικών μέτρων αφορά την παροχή δανείων σε επιχειρήσεις, τα οποία, αν και παρέχουν ρευστότητα σε αυτές, υποσκάπτουν τη φερεγγυότητά τους καθώς αυξάνουν το χρέος τους. Γι' αυτόν τον λόγο, προτιμότερη είναι η παροχή ρευστότητας προς τα νοικοκυριά και τις μη-χρηματοοικονομικές επιχειρήσεις με τη μορφή επιχορηγήσεων και επιδοτήσεων.

Η παρούσα ανάλυση, στη βάση των έως τώρα διαθέσιμων στοιχείων προβαίνει σε αναθεώρηση των προηγούμενων εκτιμήσεών μας, αναφορικά με την πορεία της ελληνικής οικονομίας για την περίοδο 2021-22. Επίσης, εξετάζεται η επίδραση που θα έχει μια ενδεχόμενη αξιοποίηση πρόσθετων ευρωπαϊκών πόρων και η εφαρμογή πολιτικών αύξησης των επενδύσεων και της απασχόλησης.

Προβλέψεις για το 2021-22

Βασικό σενάριο

Η συμπεριφορά ενός μακροοικονομικού υποδείγματος επηρεάζεται από την ύπαρξη μιας μεγάλης διαταραχής στη ζήτηση και στην προσφορά, όπως είναι η τρέχουσα, η οποία προέκυψε από την έξαρση της πανδημίας και τα μέτρα αντιμετώπισής της. Έως τώρα είναι διαθέσιμα μόνο τα στοιχεία για τα δύο πρώτα τρίμηνα του έτους, τα οποία δεν επαρκούν για μια αξιόπιστη αξιολόγηση των επιπτώσεων της εν λόγω κρίσης στη συμπεριφορά του συστήματος. Γι' αυτόν τον λόγο επιλέξαμε να περιορίσουμε τις εκτιμήσεις μας στην προ-πανδημίας περίοδο, προβαίνοντας σε έναν πρώτο γύρο προβλέψεων για να εντοπίσουμε πιθανές διαφοροποιήσεις στο ΑΕΠ και στις συνιστώσες του μεταξύ των δεδομένων του α' εξαμήνου και των προβλέψεών μας. Η ιδιωτική δαπάνη βρίσκεται 1,7 δισ. ευρώ χαμηλότερα από τις εκτιμήσεις μας για το α' τρίμηνο και 4,3 δισ. ευρώ χαμηλότερα για το β' τρίμηνο. Το ίδιο ισχύει και για τις εξαγωγές προϊόντων (1 δισ. ευρώ χαμηλότερα το β' τρίμηνο). Τα μεγέθη αυτά αποτελούν τη βάση πάνω στην οποία επανεκτιμούμε την επίπτωση της πανδημικής κρίσης στην ιδιωτική δαπάνη και τις εξαγωγές, πέρα από αυτή του lockdown στο εισόδημα και στις λοιπές συνιστώσες του ΑΕΠ.

Στις προβλέψεις μας για την περίοδο 2020-2022 υιοθετούμε τις ακόλουθες βασικές υποθέσεις: Ύστερα από μια σύντομη βελτίωση το γ' τρίμηνο του 2020, η ιδιωτική δαπάνη θα μειωθεί το δ' τρίμηνο σε απόλυτη αναλογία με το β' τρίμηνο. Επιπλέον, τα μέτρα αναστολής λειτουργίας επιχειρήσεων και το lockdown θα αρθούν σταδιακά το α' εξάμηνο του 2021, ενώ η γενικότερη οικονομική κατάσταση θα παρουσιάσει βελτίωση από το γ' τρίμηνο του 2021 κι έπειτα.

Τα έκτακτα δημοσιονομικά μέτρα θα αρθούν επίσης με το τέλος των μέτρων αντιμετώπισης της πανδημίας το β' τρίμηνο του 2021, ενώ η

δημόσια κατανάλωση θα μειωθεί το γ' τρίμηνο, όταν δεν θα υπάρχει επιτακτική ανάγκη αντιμετώπισης των οικονομικών επιπτώσεων της πανδημίας και στον δημόσιο διάλογο θα αρχίσει να κυριαρχεί η συζήτηση περί υψηλού δημοσιονομικού ελλείμματος.

Πίνακας 1: Ελλάδα: Βασικοί μακροοικονομικοί δείκτες ανά σενάριο

	2019	2020	2021	2022
Βασικό σενάριο				
Πραγματικό ΑΕΠ (ρυθμός μεταβολής)	1,9	-10,8	3,4	5,3
Δημοσιονομικό ισοζύγιο (% ΑΕΠ)	1,0	-10,6	-10,1	-7,4
Πρωτογενές δημοσιονομικό ισοζύγιο (% ΑΕΠ)	3,9	-7,5	-6,8	-4,2
Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών (% ΑΕΠ)	-2,1	-5,6	-7,6	-7,0
Ισοζύγιο πληρωμών (% ΑΕΠ)	0,9	-3,5	-5,4	-4,9
Σενάριο 1: Ταμείο ανάκαμψης				
Πραγματικό ΑΕΠ (ρυθμός μεταβολής)	1,9	-10,8	6,1	8,6
Δημοσιονομικό ισοζύγιο (% ΑΕΠ)	1,0	-10,6	-8,8	-5,0
Πρωτογενές δημοσιονομικό ισοζύγιο (% ΑΕΠ)	3,9	-7,5	-5,7	-2,0
Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών (% ΑΕΠ)	-2,1	-5,6	-5,5	-3,1
Ισοζύγιο πληρωμών (% ΑΕΠ)	0,9	-3,5	-3,3	-1,2
Σενάριο 2: Πρόγραμμα εγγυημένης απασχόλησης				
Πραγματικό ΑΕΠ (ρυθμός μεταβολής)	1,9	-10,8	6,8	9,9
Δημοσιονομικό ισοζύγιο (% ΑΕΠ)	1,0	-10,6	-9,1	-5,6
Πρωτογενές δημοσιονομικό ισοζύγιο (% ΑΕΠ)	3,9	-7,5	-6,0	-2,7
Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών (% ΑΕΠ)	-2,1	-5,6	-5,5	-3,3
Ισοζύγιο πληρωμών (% ΑΕΠ)	0,9	-3,5	-3,4	-1,4

Οι νομισματικές αρχές υποθέτουμε ότι θα συνεχίσουν να εφαρμόζουν μια χαλαρή νομισματική πολιτική. Επιπλέον, αναφορικά με την εξωτερική ζήτηση για εγχώρια αγαθά και υπηρεσίες αντλούμε τις πληροφορίες μας από τις πιο πρόσφατες εκτιμήσεις του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (ΔΝΤ).

Με βάση τις παραπάνω υποθέσεις, προβλέπουμε ότι η πτώση του πραγματικού ΑΕΠ το 2020 θα είναι της τάξης του 10,8%. Οι προβλέψεις παρατίθενται στον Πίνακα 1. Σημειώνεται ότι στο βασικό σενάριο δεν συνυπολογίζονται οι πόροι του ταμείου Next Generation EU, αφού δεν έχει υπάρξει ακόμα σχετική απόφαση για το μέγεθος και τη χρονική διάρκεια. Το *Σενάριο 1* επικεντρώνεται στις επιπτώσεις μιας εμπροσθοβαρούς χρήσης των πόρων του ταμείου αυτού.

Σενάριο 1: Ταμείο ανάκαμψης

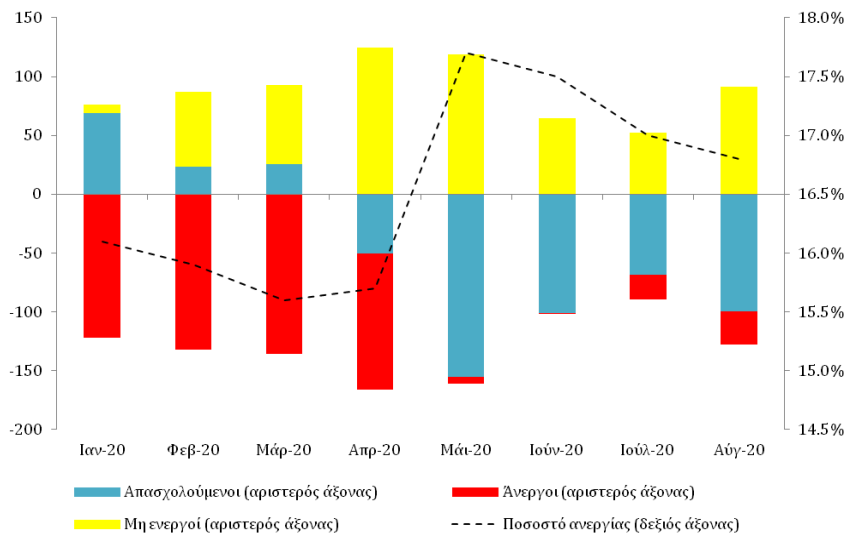
Σε αυτό το σενάριο γίνεται η υπόθεση ότι η Ελλάδα θα αρχίσει να απορροφά κονδύλια από το ταμείο το γ' τρίμηνο του 2021. Υποθέτουμε μια σταδιακά αυξανόμενη δαπάνη των κονδυλίων κατά 2 δισ. ευρώ ανά τρίμηνο μέχρι και το δ' τρίμηνο του 2021.² Αν το χρονοδιάγραμμα και το μέγεθος των πόρων υλοποιηθούν με βάση τις υποθέσεις μας, τότε προβλέπεται μια σταθερότερη ανάκαμψη το 2021 και ειδικότερα το 2022. Το ΑΕΠ μπορεί να αυξηθεί περαιτέρω αν η δημοσιονομική επέκταση δώσει ώθηση στις ιδιωτικές επενδύσεις. Ωστόσο, οι ευρωπαϊκοί πόροι θα πρέπει να διοχετευτούν σε προκαθορισμένους στόχους, οι οποίοι μπορεί να αποκλίνουν από τις προτεραιότητες της οικονομίας, όπως είναι η μείωση του ιδιαίτερα υψηλού ποσοστού ανεργίας. Γι' αυτόν τον λόγο υιοθετούμε ένα δεύτερο σενάριο, στο οποίο εκτιμάται η οικονομική επίπτωση της εφαρμογής ενός Προγράμματος Εγγυημένης Απασχόλησης, όμοιο με αυτό το οποίο προτείνεται στο Antonopoulos et al. (2014).

Σενάριο 2: Αυξάνοντας την απασχόληση

Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ για τον Αύγουστο, το εποχικά προσαρμοσμένο ποσοστό ανεργίας είναι ίσο με 16,8%, καθώς 770 χιλ. άτομα βρίσκονται σε αναζήτηση εργασίας. Παρά τον μεγάλο αριθμό ανέργων, τα νούμερα αυτά δεν αποτελούν ικανοποιητική ένδειξη της κατάστασης που επικρατεί στην αγορά εργασίας. Εργαζόμενοι που βρίσκονται σε αναστολή εργασίας για διάστημα μεγαλύτερο του τριμήνου και/ή λαμβάνουν λιγότερο από το 50% του μισθού τους καταγράφονται ως οικονομικά μη ενεργοί. Αυτό εξηγεί τη μεγάλη αύξηση των μη ενεργών μετά τον Απρίλιο, όπως αποτυπώνεται στο Διάγραμμα 5. Επομένως, το κρίσιμο μέγεθος είναι η αύξηση της απασχόλησης, η οποία μειώθηκε δραστικά κατά τη διάρκεια του πρώτου lockdown. Σε σχέση με τους αντίστοιχους μήνες του 2019, η απασχόληση μειώθηκε κατά 50 χιλ. άτομα τον Απρίλιο και κατά 155 χιλ. άτομα τον Μάιο. Έκτοτε, οι μεταβολές στην απασχόληση παραμένουν αρνητικές και, δεδομένου του δεύτερου lockdown, αναμένεται να παραμείνουν αρνητικές.

² Το μέγεθος του προγράμματος έχει εκτιμηθεί με βάση την «Κατανομή Πόρων ανά Κράτος Μέλος το 2021-22», όπως δημοσιεύεται στο https://ec.europa.eu/info/files/recovery-and-resilience-facility-grants-allocation-member-state-2018-prices_en (τελευταία επίσκεψη 25 Νοεμβρίου 2020).

Διάγραμμα 5: Ελλάδα: Μεταβολή απασχολούμενων, ανέργων και οικονομικά μη ενεργών σε χιλ. άτομα (έτος προς έτος) και ποσοστό ανεργίας

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ (επεξεργασία: συγγραφική ομάδα)

Επίσης, το βάρος της προσαρμογής στην κρίση της πανδημίας έχει πέσει κυρίως στις ευέλικτες μορφές απασχόλησης. Κατά τη διάρκεια του πρώτου lockdown, περισσότερα από 30 χιλ. άτομα σε θέσεις εκ περιτροπής και μερικής απασχόλησης έχασαν τη θέση εργασίας τους (INE ΓΣΕΕ, 2020β). Μεταξύ Μαρτίου και Σεπτεμβρίου οι αντίστοιχες απολύσεις ξεπέρασαν τις προσλήψεις, με αποτέλεσμα οι καθαρές ροές ευέλικτης απασχόλησης να είναι αρνητικές (-7,5% κατά μέσο όρο). Σύμφωνα με στοιχεία του πληροφοριακού συστήματος ΕΡΓΑΝΗ, στο ίδιο διάστημα, οι ροές πλήρους απασχόλησης ήταν κατά μέσο όρο θετικές. Η έντονη προκυκλική πορεία της ευέλικτης απασχόλησης είναι ενδεικτική της επισφάλειας που επικρατεί στην αγορά εργασίας. Για παράδειγμα, το β' τρίμηνο του 2020 το ποσοστό των εργαζομένων που έλαβαν 0 έως 200 ευρώ ανήλθε από 1% σε 12% (INE ΓΣΕΕ, 2020γ). Όταν η οικονομία θα αρχίσει να ανακάμπτει, η μερική και η εκ περιτροπής απασχόληση εκτιμάται ότι θα αυξηθούν ξανά ακολουθώντας το μοτίβο που καλλιεργήθηκε τα πιο πρόσφατα έτη, κατά το οποίο περισσότερες από τις μισές νέες θέσεις εργασίας ήταν ευέλικτης μορφής.

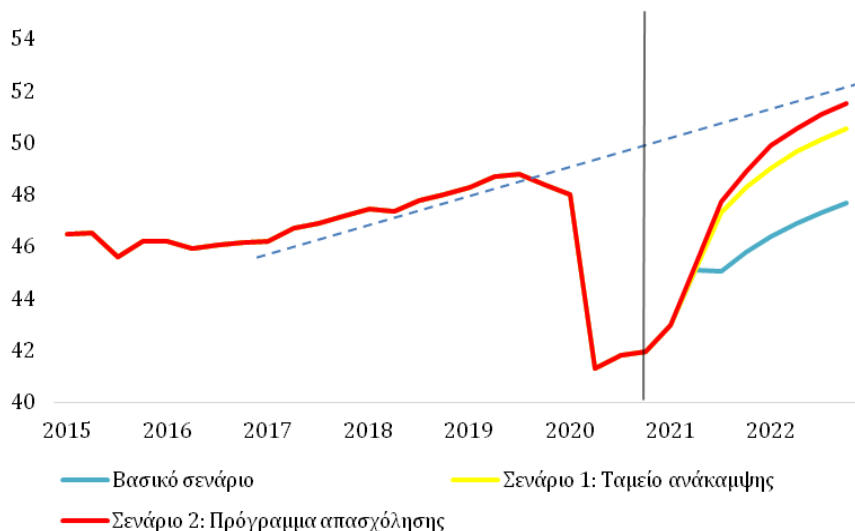
Το πώς θα κατανομηθούν οι ευρωπαϊκοί πόροι θα καθορίσει και την εξέλιξη της απασχόλησης. Η επένδυση σε κλάδους εντάσεως κεφαλαίου είναι επιβεβλημένη για να υπάρξει η απαραίτητη αναδιάρθρωση του παραγωγικού τομέα. Αυτό εκ των πραγμάτων επισημαίνει ότι κατά τη διάρκεια της ανάκαμψης είναι ισχυρό το ενδεχόμενο η αύξηση της απασχόλησης να κυμαίνεται σε αναλογικά

χαμηλότερο επίπεδο από αυτό του ΑΕΠ, χαρακτηριζόμενη από μη ποιοτικές θέσεις εργασίας.

Οι προοπτικές στην αγορά εργασίας θα μπορούσαν να βελτιωθούν μέσω της εφαρμογής ενός προγράμματος απασχόλησης που θα απορροφούσε τον αριθμό των ανέργων και των οικονομικά μη ενεργών προσφέροντας ποιοτικές θέσεις απασχόλησης. Γι' αυτόν τον λόγο στο Σενάριο 2 εκτιμούμε την επίδραση ενός Προγράμματος Εγγυημένης Κοινωφελούς Απασχόλησης στο οποίο ο δημόσιος τομέας, μέσω της τοπικής αυτοδιοίκησης και σε συνεργασία με μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς, θα προσφέρει εργασία με βάση των κατώτατο μισθό σε όποιο άτομο δεν έχει εργασία και επιθυμεί να εργαστεί (Antonopoulos et al., 2014).

Υποθέτουμε ένα πρόγραμμα αρχικού μεγέθους 75 χιλ. ατόμων και σταδιακή αύξησή του ανά 75 χιλ. άτομα ανά τρίμηνο. Ως έναρξη του προγράμματος ορίζεται το β' τρίμηνο του 2021, ενώ το μηνιαίο κόστος του προγράμματος ανά συμμετέχοντα σε αυτό καθορίζεται στα 700 ευρώ, το οποίο περιλαμβάνει το μισθολογικό κόστος και λοιπά ενδιάμεσα κόστη. Ως ανώτατο όριο του προγράμματος, το οποίο θα βρίσκεται σε ισχύ το α' τρίμηνο του 2022, ορίζονται τα 300 χιλ. άτομα. Η συνολική δαπάνη για το πρόγραμμα εκτιμάται στα 630 εκατ. ευρώ ανά τρίμηνο. Οι επιπτώσεις του προγράμματος παρουσιάζονται στον Πίνακα 1.

Διάγραμμα 6: Ελλάδα: Πραγματικό ΑΕΠ ανά σενάριο

Συνοψίζοντας, η εκτίμησή μας για ύφεση -10,8% το 2020 είναι σαφώς υψηλότερη από τις αντίστοιχες του ΔΝΤ, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του ΟΟΣΑ, ενώ το πρωτογενές δημοσιονομικό έλλειμμα εκτιμάται ότι θα ανέλθει στο 7,5%. Για το 2021 και το 2022 το πραγματικό ΑΕΠ εκτιμάται ότι θα αυξηθεί κατά 3,4% και 4,2% αντίστοιχα, ενώ το πρωτογενές δημοσιονομικό ισοζύγιο θα παρουσιάσει μικρή βελτίωση (-6,8% και -4,2% αντίστοιχα). Οι επιπτώσεις της πανδημίας του Covid-19 και τα αναγκαία μέτρα περιορισμού κυκλοφορίας έχουν ως αποτέλεσμα το τέλος της απομόχλευσης, όπως αναδείχθηκε στο Διάγραμμα 2, ενώ και το συνολικό χρέος του ιδιωτικού τομέα, το οποίο αποτελεί σημείο ανησυχίας για κάθε οικονομία η οποία βρίσκεται σε ύφεση, παραμένει υπερβολικά υψηλό.

Συμπεράσματα

Οι κυβερνήσεις σε παγκόσμιο επίπεδο έχουν μεταβάλει τη δημοσιονομική και νομισματική πολιτική τους για να περιορίσουν το κλείσιμο των επιχειρήσεων και την απώλεια εργασίας. Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα αύξησε δραστικά τα προγράμματα χρηματοδοτικής ενίσχυσης και προτρέπει την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να προβεί σε δημοσιονομική επέκταση για τη στήριξη των κρατών-μελών στην προσπάθειά τους να αντιμετωπίσουν τις επιπτώσεις της πανδημίας. Το ταμείο Next Generation EU, παρά τις όποιες αντιρρήσεις ορισμένων κρατών-μελών, θα αποτελέσει μια σημαντική πρωτοβουλία για την επίτευξη αυτού του σκοπού. Κράτη-μέλη πιο εύρωστα από την Ελλάδα, όπως, π.χ., η Γερμανία, η Γαλλία και η Ισπανία, έχουν ήδη προβεί στην εφαρμογή σημαντικών έκτακτων δημοσιονομικών παρεμβάσεων. Οι μη εύρωστες οικονομίες, συμπεριλαμβανομένης της Ελλάδας, έχουν προβεί επίσης στην εφαρμογή έκτακτων μέτρων, τα οποία όμως δεν έχουν ούτε την έκταση ούτε τη στόχευση που απαιτούνται. Στην παρούσα ανάλυση, προτείνουμε τη χρήση κονδυλίων για την ενίσχυση της απασχόλησης, όχι μόνο όσον αφορά τους επίσημα ανέργους, αλλά και όσους βρίσκονται οριακά εκτός αγοράς εργασίας. Ειδικότερα, προτείνουμε την αύξηση του μεγέθους του Προγράμματος Κοινωφελούς Απασχόλησης το οποίο θεσπίστηκε το 2016 και το οποίο ωφέλησε σημαντικά τόσο τους συμμετέχοντες όσο και την οικονομία συνολικά. Το δεύτερο εναλλακτικό μας σενάριο δείχνει την επίδραση ενός τέτοιου προγράμματος στο πραγματικό ΑΕΠ (βλ. Πίνακα 1 και Διάγραμμα 6).

Τα αποτελέσματα των προβλέψεών μας στο βασικό σενάριο δεν είναι ενθαρρυντικά. Δείχνουν ότι από μόνη της η οικονομία δεν τείνει να ανακάμψει ουσιαστικά, χωρίς να υπάρξει κάποια παρέμβαση. Αντιθέτως, η εφαρμογή των εναλλακτικών σεναρίων μπορεί να ωθήσει

την οικονομία σε μια ανάκαμψη τύπου V, σε επίπεδο ωστόσο υποδεέστερο του 2019.

Ένας ισχυρότερος, όσο και βιώσιμος, ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ και κατ' επέκταση της απασχόλησης μπορεί να γίνει εφικτός μέσα από το συνδυαστικό αποτέλεσμα της υλοποίησης ενός προγράμματος αξιοποίησης των πόρων του ταμείου ανάκαμψης και ενός Προγράμματος Κοινωνικού Απασχόλησης (βλ. Πίνακα 1 και Διάγραμμα 6). Αυτό το μείγμα πολιτικών μπορεί να επιφέρει το επιθυμητό αποτέλεσμα ανάκαμψης της οικονομίας με βιώσιμους όρους και χωρίς κοινωνικούς αποκλεισμούς.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Antonopoulos, R., Adam, S., Masterson, T. and Papadimitriou, D.B. (2014). "Responding to the unemployment challenge: A job guarantee proposal for Greece", Levy Economics Institute, Annandale-on-Hudson - Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΣΕ, April.
- EC (European Commission) 2020. "European economic forecast: Autumn 2020", Institutional Paper 136, November.
- EC (European Commission) "European economic forecast: Spring 2020, May", https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/economy-finance/ip125_en.pdf
- INE ΓΣΕΕ (2020α). Δελτίο Οικονομικών Εξελίξεων 3, Μάρτιος.
- INE ΓΣΕΕ (2020β). *Η τρέχουσα κατάσταση και οι προοπτικές της αγοράς εργασίας στην Ελλάδα*, Δελτίο Οικονομικών Εξελίξεων 6, Ιούλιος.
- INE ΓΣΕΕ (2020γ). *Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση*. Ετήσια έκθεση 2020.
- International Monetary Fund (2020). "World Economic Outlook", <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2020/01/weodata/index.aspx>
- OECD, Coronavirus: The world economy at risk, 2 March 2020, https://www.oecd-ilibrary.org/economics/oecd-economic-outlook/volume-2019/issue-2_7969896b-en
- Papadimitriou, D.B., Nikiforos, M. and Zezza, G. (2020). "Greece's economy after Covid-19", Strategic Analysis, Levy Economics Institute of Bard College, Annandale-on-Hudson, NY, May.

Ηλεκτρονικές πηγές

- Τράπεζα της Ελλάδος: <https://www.bankofgreece.gr/en/homepage> (επίσκεψη 3 Νοεμβρίου)
- ΕΛΣΤΑΤ: <https://www.statistics.gr/en/home/> (επίσκεψη 3 Νοεμβρίου)
- ΟΟΣΑ: <https://stats.oecd.org/> (επίσκεψη 3 Νοεμβρίου)
- Wikipedia: https://en.wikipedia.org/wiki/COVID-19_pandemic_in_Greece (επίσκεψη 30 Νοεμβρίου)

ΤΕΛΟΣ

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΣΕΕ

Εμμ. Μπενάκη 71Α

10681, Αθήνα

Τηλ. 210 8202257

E-mail: info@inegsee.gr

www.inegsee.gr

Απαγορεύεται η με οποιονδήποτε τρόπο ανατύπωση ή μετάφραση όλου ή μέρους του κειμένου χωρίς την άδεια του εκδότη. Επίσης, η αναδημοσίευση (όλου ή μέρους του) χωρίς αναφορά της πηγής.

Γλωσσική επιμέλεια – Διορθώσεις: Στέλλα Ζούπα

ISSN: 2654-2412

ISBN: 978-960-7402-99-8

Copyright ©INE ΓΣΕΕ